

**O'ZBEKISTON DAVLAT PENSIYA TA'MINOTI TIZIMINI  
TAKOMILLASHTIRISH****Ahmedova Shoxista G'ayrat qizi****O'zbekiston Respublikasi****Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi****shohistaahmed@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15550457>**

O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy himoya tizimining asosiy elementlaridan biri sifatida davlat pensiya ta'minoti tizimi aholi farovonligini ta'minlashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizimning asosiy vazifasi fuqarolarning mehnat faoliyati yakunlanganidan keyin ham ularning ijtimoiy himoyalanganligini kafolatlashdan iborat bo'lib, bu har qanday demokratik jamiyat uchun muhim yo'nalish sanaladi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda pensiya tizimini modernizatsiya qilishga qaratilgan ko'plab islohotlar amalga oshirildi. Shunga qaramasdan, tizimda haligacha moliyaviy barqarorlik, adolatli taqsimot, jamg'arma faoliyati, norasmiy bandlikni qamrab olish kabi masalalarda muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish mamlakatda pensiya tizimini takomillashtirish zaruratini yanada keskinlashtirmoqda.

Pensiya tizimining samarali ishlashi, birinchi navbatda, pensiya jamg'armasining barqaror moliyalashtirilishiga bog'liqdir. Afsuski, hozirgi kunda rasmiy bandlik pastligi sababli tizimga ajratilayotgan badallar yetarli darajada emas. Bu esa jamg'arma hisobidan pensiya to'lovlarini amalga oshirishda turli cheklovlarga olib keladi. Mamlakatimizda ko'plab fuqarolar, ayniqsa o'zini o'zi band qilganlar yoki norasmiy ishchilarning katta qismi pensiya tizimiga umuman jalb qilinmagan. Natijada, ular pensiya yoshiga yetganda davlat tomonidan taqdim etiladigan minimal darajadagi yordam bilan cheklanishga majbur bo'ladi. Bu esa ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi va ijtimoiy adolat prinsiplariga zid ravishda fuqarolar orasida norozilikni kuchaytirishi mumkin.

Shu bilan birga, pensiya miqdorining ko'plab holatlarda real hayotiy ehtiyojlarni qondirishga yetmasligi, iste'mol savatchasining narx-navo o'zgarishlariga mos kelmasligi sababli, ko'plab pensiya oluvchilarning yashash darajasi pasaygan. Ko'p hollarda pensiya miqdori eng kam oylik ish haqiga yaqin bo'lib qolmoqda, bu esa keksalik yoshidagi fuqarolarning asosiy ehtiyojlarini to'liq ta'minlashga imkon bermaydi. Bu holat, o'z navbatida, pensiya tizimiga bo'lgan ishonchni susaytiradi va yosh avlodni jamg'arib boriladigan pensiya tizimiga ishtirok etishga rag'batlantirmaydi.

Bugungi kunda O'zbekiston hukumati tomonidan pensiya tizimini takomillashtirish borasida bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, pensiya yoshini qayta ko'rib chiqish, ish stajini hisoblash mexanizmini soddalashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy qilish orqali pensiya tayinlash jarayonlarini avtomatlashtirish va shaffofligini oshirish choralari ko'rilmogda. Shuningdek, 2024 yildan boshlab yangi pensiya modeli ishlab chiqilishi va jamg'arib boriladigan pensiya tizimining bosqichma-bosqich joriy qilinishi rejalashtirilgan. Bu yondashuv fuqarolarga o'z kelajagini moliyaviy jihatdan mustahkamlash, shaxsiy pensiya jamg'armalarini shakllantirish imkonini beradi.

Boshqa davlatlarning tajribasiga nazar solsak, Skandinaviya mamlakatlari, Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya singari rivojlangan mamlakatlarda pensiya tizimi ko'p pog'onali bo'lib, davlat pensiyasi, ish beruvchining badali va xususiy jamg'arma tizimi bir-birini to'ldiradi. Bu tizimlar fuqarolarning keksalik davrida daromadlarining sezilarli qismini

yo'qotmasligini kafolatlaydi. O'zbekistonda ham shunday tizimni joriy qilish orqali davlat yuki kamaytiriladi va fuqarolarning moliyaviy mustaqilligi oshiriladi. Ammo bu borada aholining moliyaviy savodxonligi, ishonch va tartib-intizom muhim rol o'ynaydi.

Muammolardan yana biri – pensiya fondi mablag'larining samarali boshqarilishi. Ko'plab mutaxassislar fikricha, jamg'arma mablag'larini faqat pensiya to'lovlariga sarflash emas, balki iqtisodiyotning muhim tarmoqlariga investitsiya qilish orqali ularning ko'payishini ta'minlash mumkin. Bunda, albatta, shaffoflik, samaradorlik va moliyaviy nazorat tizimlari bo'lishi lozim. Aks holda, jamg'arma mablag'larining yo'qolishi yoki noto'g'ri sarflanishi tizimga bo'lgan ishonchni butunlay izdan chiqarishi mumkin.

Shuningdek, ayollar va erkaklar uchun pensiya yoshining tenglashtirilishi bo'yicha xalqaro tajribalarni inobatga olish lozim. Ayni paytda O'zbekistonda erkaklar uchun 60 yosh, ayollar uchun esa 55 yosh pensiya yoshidir. Biroq hayot davomiyligi, sog'liqni saqlash tizimi imkoniyatlari va demografik o'zgarishlar bu yondashuvni qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Ayni chog'da, ayrim ijtimoiy qatlamlar – ko'p farzandli onalar, nogiron farzandni parvarish qilayotganlar, ekologik xavfli hududlarda yashovchilar uchun imtiyozli shartlar saqlab qolinishi ijtimoiy adolat tamoyiliga muvofiq bo'ladi.

Bundan tashqari, pensiya tizimini takomillashtirishda raqamlashtirish jarayonlari muhim rol o'ynaydi. Hozirda davlat tomonidan "Pensiya" elektron platformasi ishlab chiqilgan bo'lib, fuqarolar o'z ish staji, to'lovlar, kelajakdagi pensiya miqdori haqidagi ma'lumotlarni onlayn ko'rish imkoniyatiga ega. Bu jarayon, nafaqat shaffoflikni oshiradi, balki fuqarolarning tizimga bo'lgan ishonchini ham mustahkamlaydi. Raqamli transformatsiya yordamida nafaqat ma'lumotlar aniq yuritiladi, balki byurokratik to'siqlar, navbatlar va korrupsiya holatlari kamayadi.

O'zbekiston davlat pensiya tizimini takomillashtirish, shubhasiz, murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u faqat hukumat emas, balki butun jamiyat ishtirokini talab qiladi. Bu tizimni adolatli va barqaror qilish uchun qonunchilikni takomillashtirish, moliyaviy savodxonlikni oshirish, jamiyatda mehnat madaniyatini kuchaytirish, norasmiy bandlikni kamaytirish, ijtimoiy himoya institutsiyalarini mustahkamlash zarur. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda pensiya islohotlari konsepsiyasini ishlab chiqish, ilg'or tajribalarni o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish katta ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda pensiya ta'minoti tizimi bugungi global va ichki ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida chuqur islohotlarga muhtoj. Mavjud muammolarni hal etish, fuqarolarni munosib pensiya bilan ta'minlash, ijtimoiy adolatni ta'minlash, jamiyatda ishonchni mustahkamlash hamda kelajak avlodlar uchun barqaror ijtimoiy xavfsizlik tizimini yaratish uchun kompleks, uzoq muddatli, aniq va samarali strategiyalar uzoq muddatli, aniq va samarali strategiyalar zarur. Shu o'rinda, davlat, xususiy sektor va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasida samarali hamkorlik mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Pensiya tizimini modernizatsiya qilishda ishtirok etayotgan barcha tomonlar o'zaro muvofiqlashtirilgan holda faoliyat yuritishi lozim. Zero, pensiya ta'minoti faqatgina iqtisodiy masala bo'lib qolmay, balki ijtimoiy barqarorlik, fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchi va jamiyatda hayot sifatining muhim ko'rsatkichidir.

Yana bir muhim jihat shundaki, pensiya tizimi faqat to'lovlarni amalga oshirish bilan cheklanmasligi kerak, balki fuqarolarni pensiya yoshiga yetguncha moliyaviy rejalashtirishga yo'naltirish ham zarur. Buning uchun maktabdan boshlab aholining moliyaviy savodxonligini

oshirish, yoshlar va ishchi kuchi o'rtasida pensiya tizimiga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantirish muhimdir. Agar har bir fuqaro pensiya tizimiga badal to'lashning o'z manfaatiga xizmat qilishini anglab yetadigan bo'lsa, tizim yanada faol ishlaydi, barqaror bo'ladi va davlatga bo'lgan yuk kamayadi.

Pensiya tizimining xalqaro reytinglarda qanday baholanishi ham muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Jahon banki, Xalqaro mehnat tashkiloti va boshqa yirik iqtisodiy institutlar tomonidan taklif etilgan ko'rsatkichlar asosida O'zbekiston pensiya tizimining holati baholab borilishi kerak. Ushbu tahlillar orqali tizimdagi zaif jihatlar aniqlanadi va ularga nisbatan aniq chora-tadbirlar belgilanadi. Ayniqsa, demografik o'zgarishlar, ya'ni keksalar sonining ortib borishi, yoshlar sonining kamayishi kabi holatlar pensiya tizimi uchun yangi chaqiriqlardir. Demografik o'zgarishlarga mos ravishda pensiya tizimining mexanizmlari ham qayta ko'rib chiqilishi shart.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, O'zbekistonda davlat pensiya tizimini takomillashtirish — bu faqat bugungi muammolarga yechim topish emas, balki kelajak avlodlar uchun ijtimoiy barqarorlik poydevorini hozirdan qo'yish demakdir. Bunda tizimga ishonch, adolatli mexanizmlar, shaffoflik, fuqarolar o'rtasida teng sharoitlar yaratilishi ustuvor bo'lishi kerak. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, raqamli boshqaruv, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) yordamida pensiya tizimi monitoringi va tahlilini olib borish orqali samaradorlikni oshirish mumkin. Masalan, fuqarolarning daromadlari, bandligi, sog'ligi, yashash sharoitlari va boshqa ijtimoiy omillarni integratsiya qilgan holda avtomatik pensiya hisob-kitob tizimlari ishlab chiqilishi mumkin. Bunday tizimlar xolis, adolatli va inson omilidan holi bo'ladi.

Jamiyatda pensiya tizimiga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirish uchun ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va fuqarolik tashkilotlari muhim rol o'ynaydi. Tizimdagi islohotlar bo'yicha fuqarolarga aniq va tushunarli axborot berilishi, yangiliklarning izchil yoritilishi ishonchni oshiradi. Pensiya tizimiga xos bo'lgan murakkab hisob-kitoblar, staj aniqlash, imtiyozlar kabi masalalar soddalashtirilishi, aholiga xizmat ko'rsatish darajasi oshirilishi kerak.

Natijada, pensiya tizimi faqatgina moliyaviy institut emas, balki jamiyatda fuqarolik ongini, mehnat madaniyatini va ijtimoiy birdamlikni shakllantiruvchi kuchli omilga aylanishi mumkin. Bu boradagi har qanday islohotda fuqarolarning roziligi, qatnashuvi va tushunishi asosiy mezon bo'lishi kerak. Chunki har qanday tizim o'z fuqarolarining ishonchi va faol ishtirokiga asoslangandagina muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston pensiya tizimining kelajakdagi asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat bo'lishi kerak: moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish, pensiya yoshini demografik real holatga moslashtirish, ijtimoiy adolat tamoyillarini mustahkamlash, jamg'arib boriladigan tizimni keng joriy qilish, pensiya ta'minotini raqamlashtirish, tizim ishtirokchilarini keng qamrab olish, xususiylar pensiya jamg'armalarini rivojlantirish va eng muhimi, aholining bu tizimga bo'lgan ishonchini tiklash. Bu yo'nalishlarda izchil harakatlar amalga oshirilsa, mamlakatda ijtimoiy himoya tizimi mustahkamlanadi, aholi turmush darajasi yuksaladi va davlatning fuqaroga bo'lgan sadoqatini amalda ko'rsatadigan kuchli mexanizm yaratiladi.

**References:****Используемая литература:****Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – T.: Adolat, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi "Pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni. – T.: Huquqiy axborotlar markazi, 2019.
3. Jahongir Oripov. "O'zbekiston pensiya tizimining zamonaviy muammolari va ularni hal etish yo'llari" // Ijtimoiy-iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, 2023, №2, 45-53-betlar.
4. Jahon banki hisobotlari: "O'zbekiston pensiya tizimini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar", 2021.
5. ILO (Xalqaro Mehnat Tashkiloti). "Global pension trends and challenges", 2022.
6. Xalqaro Valyuta Fondi (IMF). "O'zbekiston iqtisodiyoti va ijtimoiy himoya tizimlari", 2020.
7. Rustamov A., Karimova S. "Pensiya tizimida raqamlashtirish va innovatsiyalar" // Iqtisodiyot va boshqaruv, 2024, №1, 78-85-betlar.
8. OECD. "Pension Systems and Reforms in Emerging Economies", 2019.
9. Mustaqil tadqiqot markazi hisobotlari: "Norasmiy mehnat bozori va ijtimoiy himoya", 2022.
10. Qodirov B. "Moliyaviy barqarorlik va pensiya tizimining investitsion imkoniyatlari" // Moliya va iqtisodiyot, 2023, №4, 30-37-betlar.